

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA CZWARTA SEKCJA

SPRAWA JEDAMSKI I JEDAMSKA przeciwko POLSCE

(SKARGA nr 73547/01)

WYROK – 26 lipca 2005

W sprawie Jedamski i Jedamska przeciwko Polsce,
Europejski Trybunał Praw Człowieka (Czwarta Sekcja), zasiadając jako
Izba w następującym składzie:

Pan Nicolas BRATZA, *Przewodniczący*,
Pan J. CASADEVALL,
Pan G. BONELLO,
Pan R. MARUSTE,
Pan S. PAVLOVSKI,
Pan L. GARLICKI,
Pan J. BORRERO BORRERO, *sędziowie*,
oraz Pan M. O'BOYLE, *Kanclerz Sekcji*,

obradując na posiedzeniu zamkniętym 5 lipca 2005 r.,
wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 73547/01) wniesionej w dniu 4 sierpnia 2001 przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej do Trybunału na podstawie art. 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) przez dwóch polskich obywateli: pana Grzegorza Jedamskiego i panią Teresę Jedamską („skarżących”).

2. Skarżący byli reprezentowani przez panią Agnieszkę Suhecką-Tarnacką, prawnika praktykującego w Warszawie, Polska.

Rząd Polski („Rząd”) reprezentowany był przez swoich pełnomocników, pana K. Drzewickiego, a następnie pana J. Wołosiewicza z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

3. Skarżący zarzucali, iż zostali pozbawieni dostępu do sądu.

4. Skarga została przydzielona Czwartej Sekcji Trybunału (art. 52 § 1 Regulaminu Trybunału). W ramach tej Sekcji została powołana Izba (Art. 27 § 1 Konwencji) do rozpatrzenia tej sprawy, jak stanowi art. 26 § 1 Regulaminu Trybunału.

Przekonsultowawszy strony postępowania, Przewodniczący Izby zdecydował, iż w celu właściwego sprawowania wymiaru sprawiedliwości, postępowanie w niniejszej sprawie będzie prowadzone równolegle z postępowaniem w sprawach *Podbielski przeciwko Polsce* i *Kniat przeciwko Polsce* (skargi o numerach 39199/98 i 71731/01) (art. 42 § 2 Regulaminu).

5. Decyzją z 17 czerwca 2003 Trybunał uznał skargę za dopuszczalną.

6. Skarżący i Rząd wniesli obserwacje co do meritum sprawy (art. 59 § 1 Regulaminu). Żadna ze stron nie zwróciła się do Trybunału z prośbą o przeprowadzenie rozprawy w niniejszej sprawie. Izba zadecydowała, iż rozprawa dla zbadania meritum nie była konieczna (art. 59 § 3 Regulaminu *in fine*).

1 listopada 2004 Trybunał zmienił skład swoich Sekcji (arty. 25 § 1). Niniejsza sprawa została przypisana do świeżo ukonstytuowanej Czwartej Sekcji (art. 52 § 1).

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

7. Skarżący, pan Grzegorz Jedamski i pani Teresa Jedamska, są małżeństwem, polskimi obywatelami, którzy urodzili się odpowiednio w 1954 i 1960. Mieszkają w Mikołajkach Pomorskich, w Polsce.

A. Tło sprawy

8. Postępowanie streszczone poniżej było już przedmiotem rozstrzygnięcia Trybunału w aspekcie wymogu „rozsądnej długości” postępowania zgodnie z art. 6 § 1 Konwencji. W swym wyroku z 26 lipca 2001 (*Jedamski p. Polsce, skarga nr 29691/96*) Trybunał (uprzednia Czwarta Sekcja) jednogłośnie stwierdził naruszenie art. 6 § 1.

9. 22 grudnia 1992 Łódzki Bank Rozwoju wystawiając weksel na okaziciela, który zobowiązywał pierwszego ze skarżących do zapłaty na żądanie

kwoty 19 777 167 300 starych polskich złotych (PLN), zwrócił się do Sądu Rejonowego w Łodzi o wystawienie nakazu zapłaty przeciwko skarżącemu.

10. 14 stycznia 1993 sąd przychylił się do wniosku powoda i wydał nakaz zapłaty nakazując zapłatę przez skarżącego przedmiotowej kwoty w terminie 7 dni od daty doręczenia nakazu lub też odwołanie się od niego w tym samym terminie. Pierwszy ze skarżących odwołał się.

11. 11 lutego 1993 działając na podstawie nakazu zapłaty z 1 lutego 1993 na wniosek wierzyciela, tj. Łódzkiego Banku Rozwoju, Komornik Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy dokonał zajęcia akcji Banku Rozwoju Eksportu SA należących do skarżących oraz dywidendy (nieokreślonej kwoty) z tychże akcji zdeponowanej w Centralnym Biurze Maklerskim Banku Polska Kasa Opieki SA w celu zabezpieczenia roszczenia wierzyciela o zapłatę 19 777 167 300 PLN dochodzonego przed Sądem Okręgowym w Łodzi.

12. 26 lutego 1993 pierwszy ze skarżących wniósł bezskuteczną skargę na czynności komornika, opierając się na art. 767 Kodeksu postępowania cywilnego, podnosząc, że zajęte akcje stanowiły własność małżeńską skarżących, a egzekucja dotyczyła wyłącznie jednego skarżącego.

13. 12 października 1993 Bank Inicjatyw Gospodarczych SA został przejęty przez BIG Bank SA. BIG Bank SA wstąpił w miejsce powoda w sporze cywilnym i w miejsce dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym.

14. 23 lutego 1999 Sąd Okręgowy w Łodzi uchylił nakaz zapłaty i zasądził na rzecz powoda, tj. banku, kwotę 1 954 097,49 nowych polskich złotych (PLN) [ok. 442 000 EUR] wraz z ustawowymi odsetkami oraz koszty postępowania. Bank będący powodem oraz pierwszy ze skarżących odwołali się od wyroku.

15. 9 kwietnia 1999 Sąd Okręgowy w Łodzi zabezpieczył roszczenie powoda przez zajęcie akcji skarżących w Banku Rozwoju Eksportu, kwoty 984 674,50 PLN w gotówce złożonej w Centralnym Biurze Maklerskim Banku Polska Kasa Opieki SA oraz akcji byłego Łódzkiego Banku Rozwoju (przejętego przez BIG Bank SA) zdeponowanych u Komornika Sądu Rejonowego w Łodzi).

16. 6 października 1999 Sąd Apelacyjny w Łodzi oddalił apelację wniesioną przez pierwszego ze skarżących przeciwko postanowieniu z 9 kwietnia 1999.

17. 19 października 1999 Sąd Apelacyjny w Łodzi podtrzymał postanowienie z 23 lutego 1999.

18. 16 listopada 2000 Komornik Sądu Rejonowego dla m. st. Warszawy umorzył postępowanie egzekucyjne prowadzone na podstawie nakazu z 1 lutego 1993. Niemniej jednak zajęcie majątku skarżących z dnia 9 kwietnia 1999 pozostało w mocy.

19. 26 stycznia 2001 Sąd Najwyższy oddalił kasację wniesioną przez pierwszego skarżącego.

20. 10 maja 2001 Sąd Najwyższy odrzucił wniosek pierwszego skarżącego o wznowienie postępowania.

B. Roszczenie odszkodowawcze

21. 28 grudnia 2000 skarżący pozwali BIG Bank w Warszawie do Sądu Okręgowego w Warszawie. Dochodzili oni 340 000 000 PLN, podnosząc, iż zajęcie ich majątku, w szczególności akcji, dokonane na wniosek BIG Banku SA w oparciu o uchylony nakaz zapłaty z 14 stycznia 1993, pozbawił ich możliwości dokonywania w przyszłości jakichkolwiek transakcji na Giełdzie w Warszawie.

22. 23 stycznia 2001 skarżący poinformowali sąd, że 5 stycznia 2001 w wyniku połączenia banków Bank Inicjatyw Gospodarczych SA został przejęty przez BIG Bank Gdański SA. Od tej chwili BIG Bank Gdański SA zastąpił w postępowaniu dotychczasowego powoda. W nieokreślonym dniu sąd nakazał skarżącym uiszczenie wpisu sądowego od pozwu w wysokości 100 000 PLN.

23. 23 stycznia 2001 skarżący zwrócili się do Sądu Okręgowego w Warszawie z wnioskiem o zwolnienie ich od kosztów sądowych. Przedstawili oni także oświadczenie majątkowe stosownie do art. 113 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego. Ich wniosek stanowił, co następuje:

„.... Skarżący wnoszą o zwolnienie ich od obowiązku ponoszenia kosztów sądowych, gdyż nie są w stanie bez uszczerbku utrzymania dla siebie i rodziny ponieść kosztów sądowych.

Majątek wspólny skarżących został zajęty przez komornika na mocy postanowienia Sądu Okręgowego w Łodzi z 9 kwietnia 1999.

[w związku z tym, skarżący załączyli wyżej wymienione postanowienie]

Ich dochody osiągane z gospodarstwa rolnego (będącego własnością Teresy Jedamskiej) nie wystarczają na pokrycie zaległego podatku rolnego w kwocie 3 957,50 zł”.

[w związku z tym skarżący załączyli kopię zaświadczenia Urzędu Gminy Mikołajki Pomorskie o szacunkowych dochodzie i zaległych podatkach]

Skarżący stwierdzają, że z gospodarstwa rolnego nie osiągają dochodu (szacunkowego) wykazanego w zaświadczeniu Urzędu Gminy ze względu na brak środków na nakłady produkcyjne.

Skarżący nadto stwierdzają, że ze względu na zajęte aktywa podstawą ich utrzymania jest gospodarstwo rolne. W tej sytuacji skarżący nie posiadają środków na opłacenie wpisu”.

Na koniec skarżący informują [sąd], że Sąd Okręgowy w Łodzi w innym postępowaniu cywilnym w swym postanowieniu z dnia 9 czerwca 1999 r. zwolnił G. Jedamskiego z kosztów sądowych w całości.”

[w związku z tym skarżący załączyli kopię postanowienia].”

Oświadczenie majątkowe złożone przez pierwszego skarżącego stwierdzało co następuje:

„Skarżący prosi o zwolnienie od kosztów sądowych, których nie jest w stanie ponieść bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny.

Posiadam majątek ruchomy i nieruchomy:

- 1) nie posiadam majątku odrębnego, szacunkowy dochód z gospodarstwa to 66 140,43 PLN;
- 2) 62 500 akcji BRE Banku SA, 9 950 akcji BIG Banku SA i 984 674,50 PLN w gotówce (majątek wspólny z żoną zajęty przez komornika);
- 3) 11 akcji BIG BG SA;
- 4) sprzęt RTV, AGD, meble”.

24. Oświadczenie majątkowe złożone przez drugiego skarżącego stwierdzało co następuje:

“Skarżący prosi o zwolnienie od kosztów sądowych, których nie jest w stanie ponieść bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny.

Posiadam majątek ruchomy i nieruchomy:

- 1) gospodarstwo rolne o dochodzie szacunkowym 66 140,43 PLN;
- 2) samochód;
- 3) 62 500 akcji BRE Banku SA, 9 950 akcji w BIG Banku SA i 984 674,50 PLN w gotówce (majątek wspólny z żoną zajęty przez komornika);
- 4) 11 akcji BIG BG SA;
- 5) sprzęt RTV, AGD, meble”.

25. 30 stycznia 2001 roku sąd oddalił wniosek powodów. Uzasadnienie tego postanowienia stanowiło:

„... Jak wynika z oświadczeń majątkowych i rodzinnych powódka jest właścicielką gospodarstwa rolnego o powierzchni 57,44 ha. Dochód roczny z tego gospodarstwa wynosi 66 140,43 PLN i stanowi on źródło utrzymania obojga małżonków. Poza tym powodowie posiadają oszczędności w kwocie 984 674,50 PLN, 62 500 akcji BRE Bank SA i 9 950 akcji BIG Banku SA. Co prawda oszczędności i akcje zostały zajęte na podstawie postanowienia Sądu Okręgowego w Łodzi, to zważywszy na okoliczności wynikające z uzasadnienia pozwu oraz treść jego załączników sytuacja materialna powodów nie jest taka zła, jak ją powodowie przedstawiają. Zgromadzony przez nich majątek i wykazany dochód z gospodarstwa rolnego umożliwia zdaniem sądu poniesienie przez nich kosztów sądowych bez uszczerbku koniecznego dla utrzymania standardu życia ich rodziny. Decydując się na wytoczenie niniejszego powództwa powodowie winni byli też liczyć się z koniecznością pokrycia związanych z tym opłat sądowych i zgromadzić stosowne środki...”.

26. 13 lutego 2001 skarżący wnieśli zażalenie na to postanowienie.

Zarzucali oni obrazę art. 113 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego oraz art. 6 § 1 Konwencji. Skarżący utrzymywali, iż jasno wynikało z przedstawionych przez nich dokumentów, w szczególności postanowienia Sądu Okręgo-

wego w Łodzi w celu zabezpieczenia roszczenia powoda o zapłatę poprzez zajęcie akcji skarżących oraz deklaracji o rocznych szacunkowych dochodach z gospodarstwa rolnego, że nie byli oni w stanie uiścić wpisu w wysokości 100 000 PLN.

27. 9 marca 2001 Sąd Apelacyjny w Warszawie oddalił zażalenie. Odpowiednia część postanowienia stanowiła:

„... Majątek skarżących jest znaczny i kilkakrotnie przekroczyli oni średni pułap dochodów. Wniosku tego nie zmienia fakt, że część ich majątku została zajęta w innym postępowaniu cywilnym. Skarżący wciąż pozostają właścicielami majątku i konsekwentnie powinni być w stanie podjąć środki konieczne dla zebrania wystarczających środków na wpis sądowy. Skarżący uczestniczą w kilku postępowaniach dotyczących praw majątkowych i niemajątkowych do ich akcji w spółkach i w przeszłości dokonywali wielu transakcji na giełdzie papierów wartościowych. Te okoliczności wskazują, że skarżący ... nie mogą być uważani za ubogich i wpis sądowy od ich pozwu nie powinien stanowić obciążenia Skarbu Państwa.

Ich oświadczenie majątkowe jest wątpliwe, gdyż nie jest pełne. Skarżący nie wskazali precyzyjnie, jaki mają tytuł prawny do swego mieszkania. Nie ujawnili oni rzeczywistego dochodu osiąganego z gospodarstwa. Nie dostarczyli oni również żadnej informacji na temat rodzaju działalności prowadzonej przez nich na farmie. Ponadto [pierwszy ze skarżących] nie wskazał swego miejsca zatrudnienia; jego bycie zależnym od żony wydaje się wątpliwe... W końcu skarżący nie dostarczyli informacji dotyczącej wyposażenia ich mieszkania i gospodarstwa. Taka informacja umożliwiłaby sądowi ocenienie ich rzeczywistego standardu życia.

Oceniając wszystkie okoliczności, wysnuta być może następująca konkluzja: skarżący, którzy nie zdołali wykazać swej bieżącej sytuacji finansowej oraz ujawnić swego dochodu nie mogą skutecznie wzruszyć postanowienia sądu pierwszej instancji, który odrzucił ich wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych. Nie mogą oni tym samym zarzucać, iż zostali pozbawieni dostępu do sądu.

Dodatkowo, wskazać należy, że suma opłaty sądowej oparta jest na wartości przedmiotu sporu a wartość zależy od skarżących ...”.

28. 30 kwietnia 2001 Sąd Okręgowy w Warszawie nakazał skarżącym uiszczenie wpisu od pozwu w wysokości 100 000 PLN. Skarżący nie wpłacili tej sumy. W konsekwencji w nieokreślonym dniu Sąd Okręgowy w Warszawie zarządził zwrot pozwu, co oznaczało że ich pozew nie wywoływał żadnego skutku prawnego i że odnośne postępowanie ze wszystkich względów prawnych i praktycznych uważane było za nigdy nie zainicjowane przed sądem.

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

29. Zgodnie z polskim prawem każdy powód obowiązany jest uiścić wpis w momencie wnoszenia powództwa do sądu. W toku postępowania każda ze stron obowiązana jest do opłacenia dalszego wpisu w momencie wnoszenia jakiegokolwiek odwołania lub skargi konstytucyjnej, chyba że zostanie zwolniona z takiego wpisu.

Wpisy sądowe mogą być: stosunkowe (jeżeli wpis należny jest z tytułu wniesienia powództwa lub odwołania) lub ułamkowe (jeżeli wpis należny jest z tytułu zażalenia) w stosunku do wartości przedmiotu sporu.

Koszty sądowe poniesione przez którąkolwiek ze stron mogą być, w zależności od wyniku postępowania, pokryte przez stronę przegrywającą (która w ostatecznym wyroku zobowiązana zostanie do zapłaty wszystkich kosztów postępowania).

30. Istnieją jednak kategorie powodów, które zwolnione są z ponoszenia kosztów sądowych na podstawie przepisów ustawowych. Niektóre z tych kategorii osób wymienione są w art. 111 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego. Przepis ten, w wersji mającej zastosowanie w okresie przedmiotowego postępowania, zwalniał od kosztów sądowych stronę wnoszącą powództwo o ustalenie ojcostwa, stronę dochodzącą roszczeń alimentacyjnych, prokuratora, wyznaczonego przez sąd kuratora oraz „stronę, która została zwolniona od opłat sądowych przez sąd” (to znaczy stronę, która została zwolniona zgodnie z art. 113 Kodeksu cytowanego poniżej).

31. Inne kategorie powodów zwolnionych w ten sam sposób wyliczone są między innymi w art. 8 i 9 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

Na podstawie art. 8 ustawy Skarb Państwa, gminy i inne organy i instytucje państwowe nie mają obowiązku uiszczania opłat sądowych, pod warunkiem, że przedmiotowa skarga nie dotyczy prowadzonej przez nie działalności gospodarczej. Art. 9 upoważnia Ministra Sprawiedliwości do zwolnienia z opłat sądowych organizacje pozarządowe.

32. W przypadku pomyślnego wyniku postępowania wszczętego przez stronę zwolnioną od kosztów sądowych koszty, które normalnie pobrane byłyby od tej strony za wniesienie i prowadzenie sprawy, przyznane są Skarbowi Państwa od strony przeciwnej.

33. Ustawa z dnia 13 czerwca 1967 o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (po nowelizacji) określa ogólne zasady odnoszące się do pobierania opłat sądowych przez sądy.

Art. 5 § 1 ustawy w wersji mającej zastosowanie w przedmiotowym czasie przewidywał:

„Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, do uiszczenia kosztów sądowych obowiązana jest strona, która wnosi do sądu pismo podlegające opłacie lub powodujące wydatki”.

34. Art. 16 ustawy w wersji mającej zastosowanie w przedmiotowym czasie w odpowiednim zakresie przewidywał:

„1. Sąd nie podejmie żadnej czynności na skutek pisma, od którego nie została uiszczona należna opłata. W tym wypadku przewodniczący wzywa wnoszącego pismo, aby pod rygorem zwrotu pisma uiścił opłatę w terminie tygodniowym od dnia doręczenia wezwania, a w razie bezskutecznego upływu tego terminu zwraca pismo. ...

3. Rewizja, zażalenie, sprzeciw od wyroku zaocznego oraz sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, od których pomimo wezwania nie została uiszczona należna opłata, podlega odrzuceniu”.

35. Art. 18 stanowił:

„Pismo zwrócone z powodu nieuiszczenia opłaty nie wywołuje żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z wniesieniem tego pisma do sądu”.

36. Paragraf 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 maja 1993 roku w sprawie określenia wysokości wpisów w sprawach cywilnych (po nowelizacji) w wersji mającej zastosowanie w przedmiotowym czasie w odpowiednim zakresie stanowił:

„Cały wpis stosunkowy w sprawie cywilnej oraz w sprawie gospodarczej wynosi:

4). powyżej 100 000 zł: od pierwszego 100 000 zł – 6600 zł, a od nadwyżki ponad 100 000 zł – 5% nie więcej jednak niż 100 000 zł”.

37. Zwolnienie z uiszczania kosztów było i nadal jest w gestii sądu właściwego do rozpoznania sprawy.

Art. 113 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego w wersji mającej zastosowanie w przedmiotowym czasie przewidywał:

„Zwolnienia od kosztów sądowych domagać się może osoba fizyczna, która złoży oświadczenie, że nie jest w stanie ich ponieść bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Oświadczenie powinno obejmować dokładne dane o stanie rodzinnym, majątku i dochodach. Od sądu zależy uznanie tego oświadczenia za dostateczne do zwolnienia od kosztów sądowych”.

Podstawy zwalniania osób prawnych i przedsiębiorstw od kosztów sądowych zostały jednak sformułowane w odmienny sposób niż te mające zastosowanie do osób fizycznych. Paragraf drugi art. 113 Kodeksu postępowania cywilnego w wersji mającej zastosowanie w przedmiotowym czasie przewidywał:

„Osobie prawnej, jak również organizacji nie mającej osobowości prawnej może być przyznane zwolnienie od kosztów sądowych, jeżeli wykaze, że nie ma dostatecznych środków na te koszty”.

Art. 116 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego przewiduje:

„Sąd może zarządzić stosowne dochodzenie, jeżeli ... poweźmie wątpliwości co do istotnego stanu majątkowego strony domagającej się zwolnienia od kosztów sądowych lub z niego korzystającej”.

Art. 120 § 1 Kodeksu (w wersji mającej zastosowanie w przedmiotowym czasie) w odpowiednim zakresie przewidywał:

„Sąd cofnie zwolnienie od kosztów sądowych i ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, jeżeli okaże się, że okoliczności, na których podstawie je przyznano, nie istniały lub przestały istnieć. W obu wypadkach strona obowiązana jest uiścić wszystkie przepisane opłaty oraz wynagrodzenie adwokata lub radcy prawnego dla niej ustanowionego”.

38. Koszty pobrane przez sądy nie stanowią, ani nie są równowartością, zabezpieczenia kosztów. Koszty przekazywane są przez departamenty finansowe sądów Skarbowi Państwa i stanowią część jego dochodów.

39. W dniu 11 stycznia 1995 roku Sąd Najwyższy wydał postanowienie, w którym po raz pierwszy odniósł się do „prawa do sądu” gwarantowanego przez art. 6 § 1 Konwencji w kontekście wymogu do uiszczenia wpisu z tytułu wniesienia pozwu lub odwołania (postanowienie nr III ARN 74/95, opublikowane w *OSN Zb. U. 1995, Nr 9*).

Orzeczenie to dotyczyło rewizji nadzwyczajnej wniesionej przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego. Rewizja skierowana była przeciwko postanowieniu Naczelnego Sądu Administracyjnego odmawiającego zwolnienia skarżącego w postępowaniu administracyjnym od ponoszenia kosztów sądowych. Sąd Najwyższy stwierdził co następuje:

„1. Od momentu wstąpienia Polski do Rady Europy orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu może i powinno być uwzględniane przy interpretacji przepisów prawa polskiego.

2. Jeżeli przedmiotem sprawy jest wniosek strony o udzielenie jej przez władze publiczne pomocy finansowej w znacznej wysokości, to rozpatrywaniu równoczesnego wniosku strony o zwolnienie od kosztów sądowych powinna towarzyszyć szczególna staranność, a jego ewentualne odrzucenie lub oddalenie powinno być szczególnie wnikliwie i dokładnie uzasadnione, tak aby nie mogło być potraktowane jako faktyczne odmówienie stronie prawa do sądu (art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności...)”.

Pomimo iż postanowienie to odnosiło się do kosztów sądowych z tytułu wniesienia skargi do Naczelnego Sądu Administracyjnego przez osobę, która zwróciła się o przyznanie pomocy finansowej od władz publicznych, zostało ono zastosowane *mutatis mutandis* do spraw cywilnych.

PRAWO

I. DOMNIEMANE NARUSZENIE ART. 6 § 1 KONWENCJI

40. Skarżący zarzucili naruszenie art. 6 § 1 Konwencji, gdyż nie mogąc uiścić zbyt wygórowanego wpisu sądowego z tytułu wniesienia powództwa, którego żądały od nich polskie sądy, odstąpili oni od jego wniesienia i tym

samym pozbawieni zostali prawa dostępu do sądu, celem określenia ich praw cywilnych. Art. 6 § 1 Konwencji w stosownej części stanowi:

„Każdy ma prawo do sprawiedliwego... rozpatrzenia jego sprawy przez ... sąd ... przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym ...”.

A. Stanowiska stron

1. Skarżący

41. Skarżący przekonywali, iż polskie sądy działały arbitralnie i opierały swe postanowienia na teoretycznej ocenie ich sytuacji finansowej. Skarżący podnosili, że sąd okręgowy ocenił, iż byli w stanie wnieść opłatę sądową z dochodu z gospodarstwa. Stwierdzili, iż sąd nie wziął pod uwagę faktu, iż dochód z gospodarstwa oceniany był na 66 000 PLN rocznie. Ponadto podnosili oni, że siedmiodniowy termin był za krótki na zorganizowanie sprzedaży pewnych rzeczy ruchomych z ich majątku. Dodatkowo postulowali oni, iż ich sytuacja finansowa pozbawiała ich szans na otrzymanie kredytu bankowego lub innych środków na sfinansowanie przedmiotowego postępowania.

42. Skarżący podkreślali, że sąd apelacyjny nie wziął pod uwagę faktu, że nie mieli oni możliwości swobodnego dysponowania ich własnymi oszczędnościami, gdyż w przedmiotowym czasie w mocy był nakaz zajmujący najcenniejsze aktywa skarżących.

43. Twierdzili oni także, że odpowiednie sądy nie miały podstaw, na których mogłyby wątpić prawdziwym faktom, które przedstawili oni w ich oświadczeniach majątkowych. Ponadto podtrzymywali oni, że sądy miały obowiązek zweryfikowania ich oświadczeń majątkowych, jeśli miały wątpliwości co do prawdziwości ich oświadczeń.

44. Skarżący twierdzili, że Rząd błędnie odczytał ich argumenty i w konsekwencji dokonał niesłusznych ustaleń faktycznych. Na przykład skarżący nie stwierdzili, że osiągnęli szacowany dochód przedstawiony w zaświadczeniu wystawionym przez Urząd Gminy Mikołajki Pomorskie. Dodatkowo twierdzili oni, że nie zawierali żadnych transakcji na giełdzie, gdyż ich akcje i gotówka zostały zajęte.

45. Skarżący odnieśli się do ugruntowanego orzecznictwa Trybunału w tym względzie i podkreślili, że prawo do sądu, nawet jeśli nie ma charakteru absolutnego, musi być skuteczne, a władzom nie wolno ograniczać lub pomniejszać tego prawa w sposób naruszający jego istotę. Podkreślili oni, iż Rząd nie wskazał żadnego interesu prawnego, jaki uzasadniałby postanowienie odmawiające im dostępu do sądu poprzez nakazanie im zapłaty opłaty sądowej w kwocie 100 000 PLN.

46. Skarżący stwierdzili także, że władze sądowe nie zdołały zabezpieczyć odpowiedniej równowagi pomiędzy fiskalnym interesem państwa realizowa-

nym poprzez pobieranie opłat sądowych a interesem skarżących w postaci dostępu do sądu.

47. Przechodząc do szczególnych okoliczności niniejszej sprawy, skarżący utrzymywali, że ustalenie opłaty sądowej w kwocie 100 000 PLN – sumy przekraczającej ponad pięćdziesiąt razy przeciętne miesięczne wynagrodzenie w Polsce w tamtym czasie – i odmawiając im dodatkowego zwolnienia pozbawiło ich prawa do wniesienia powództwa cywilnego do sądu.

48. Kwestionowali oni argumentację Rządu, iż mogli oni ograniczyć swoje roszczenia. Twierdzili, że pozbawiłoby to ich dochodzenia pozostałej części roszczenia. Utrzymywali, że zgodnie z rocznym terminem na wniesienie ich powództwa, mieli oni nikłe szanse na zakończenie postępowania przed upływem tego okresu.

49. Skarżący także stwierdzili, że zgodnie z polskim prawem zwolnienie od kosztów sądowych mogło być w każdym czasie uchylone przez sądy, jeśli podstawy dla jego zastosowania wygasły.

50. Podsumowując, zwrócili się oni do Trybunału o stwierdzenie naruszenia art. 6 § 1 Konwencji.

2. Rząd

51. Rząd nie zgodził się z tym. Podnosił, że przedmiotowe opłaty sądowe zostały nałożone na skarżących zgodnie z prawem i w realizacji uzasadnionego prawnie celu. Dodał, iż nie były one dysproporcjonalne do środków skarżących lub nałożone arbitralnie. Rząd jednak przyznał, że kwota opłaty sądowej, jeśli zważyć z perspektywy „przeciętnego skarżącego”, była znaczna.

52. Twierdził dalej, że skarżący mogli dochodzić swych roszczeń w częściach. Rząd podnosił, że to pozwoliłoby im na stopniowe poniesienie opłat sądowych.

53. Rząd wskazał, że miesięczny dochód skarżących znacznie przekraczał przeciętne wynagrodzenie w Polsce. Odniósł się on do transakcji finansowych skarżących na giełdzie papierów wartościowych.

54. Dodatkowo utrzymywał on, że obowiązkiem skarżących było udowodnienie, że nie byli oni w stanie uiścić wpisu sądowego nałożonego na nich. Jednak nie przedstawili oni żadnych przekonujących dowodów na poparcie ich wniosku o zwolnienie od opłaty sądowej. Ponadto Rząd podnosił, że oświadczenie majątkowe skarżących było wątpliwe.

55. Podnosił także, że skarżący uczestniczyli w przedmiotowym czasie w innych postępowaniach cywilnych, konsekwentnie powinni być świadomi wysokości opłat wymaganych przy wnoszeniu takich skarg. W ocenie Rządu skarżący stwierdzili, że zostaliby bezwarunkowo zwolnieni z opłat sądowych.

56. Dlatego też Rząd zwrócił się do Trybunału o stwierdzenie, że nie miało miejsca naruszenie art. 6 § 1 w sprawie skarżącego.

B. Ocena Trybunału

1. Zasady wynikające z orzecznictwa Trybunału

57. Trybunał powtarza, że, jak to stwierdził już wielokrotnie, art. 6 § 1 zabezpiecza prawo każdego do wniesienia do sądu lub trybunału każdego roszczenia odnoszącego się do jego praw i obowiązków o charakterze cywilnym (zobacz m.in., *Kreuz przeciwko Polsce*, wyrok z 19 czerwca 2001, nr 28249/95, § 52, ETPCz 2001-VI).

58. Trybunał nadto przywołuje, że art. 6 § 1 ucieleśnia „prawo do sądu”, którego jednym z aspektów jest prawo dostępu, czyli prawo do wszczęcia postępowania przed sądem w sprawach cywilnych. Jednak prawo dostępu do sądu nie ma charakteru absolutnego i może być przedmiotem ograniczeń. Trybunał orzekł, że gwarantując stronom skuteczne prawo dostępu do sądu w celu rozstrzygnięcia o ich „prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym”, art. 6 § 1 pozostawia państwu wolny wybór środków do wykorzystania dla osiągnięcia tego celu, jednak podczas gdy Państwa Strony posiadają pewien stopień uznania w tym względzie, ostateczna decyzja co do przestrzegania wymogów Konwencji pozostaje w gestii Trybunału (zob. *Kreuz p. Polsce*, cytowane powyżej, § 53, i *mutatis mutandis*, *Airey p. Irlandii*, wyrok z 9 października 1979, Seria A nr 32, s. 14-16, § 26).

Jednakże Trybunał musi być usatysfakcjonowany faktem, że zastosowane ograniczenia nie zawężają lub ograniczają dostępu przyznanego jednostce, w taki sposób lub do takiego stopnia, że istotna część tego prawa byłaby naruszona (zob., *Kreuz p. Polsce*, cytowany powyżej, § 58). Ponadto Trybunał podkreśla, że ograniczenie nie będzie zgodne art. 6 § 1, jeśli nie będzie miało na celu osiągnięcia prawnie uzasadnionego celu oraz jeśli nie istnieje uzasadniony związek proporcjonalności pomiędzy zastosowanymi środkami a zamierzonym do osiągnięcia prawnie uzasadnionym celem (zob. na przykład wyrok w sprawie *Tinnelly & Sons Ltd. i inni* oraz *McElduff i inni p. Zjednoczonemu Królestwu*, z dnia 10 lipca 1998 roku, Reports 1998-IV, str. 1660, § 72).

59. Trybunał przypomina także, że jego rolą jest weryfikacja w świetle postanowień Konwencji decyzji podejmowanych przez odpowiednie władze krajowe przy wykonywaniu ich władzy oraz upewnienie się czy konsekwencje tych decyzji były zgodne z Konwencją (zob. *mutatis mutandis* wyrok *Kreuz p. Polsce*, cytowany powyżej, § 56).

2. Zastosowanie powyższych zasad do niniejszej sprawy

60. Mając na względzie przedstawione powyżej zasady ustalone w orzecznictwie Trybunału, przypomina on raz jeszcze, że kwota opłat ustalona w świetle okoliczności niniejszej sprawy, włączając w to zdolność skarżących do ich uiszczenia, oraz etap postępowania, na którym ograniczenia zostały

nałożone stanowią czynniki przedmiotowo istotne dla określenia, czy jednostka posiadała prawo dostępu do sądu oraz do „rozpatrzenia jej sprawy przez sąd”.

Mając na względzie powyższe czynniki, Trybunał musi następnie ustalić, czy w świetle szczególnych okoliczności niniejszej sprawy, wymagany w rzeczywistości wpis stanowił ograniczenie, które umniejszałoby istotę prawa skarżących do dostępu do sądu.

61. Skarżący podnosili, iż wymóg uiszczenia kwoty 100 000 PLN za wniesienie powództwa stał się przyczyną całkowitego braku ich dostępu do sądu (zob. paragraf 47 powyżej).

Rząd utrzymywał, że kwota ta była całkowicie uzasadniona z punktu widzenia wymiaru sprawiedliwości oraz poparta była obiektywną oceną ich sytuacji finansowej (zob. powyżej paragraf 51). Jednak przyznał on, że kwota opłaty sądowej z punktu widzenia przeciętnego skarżącego była znaczna.

W związku z tym Trybunał zauważa, że suma wymagana ostatecznie od skarżących przekraczała więcej niż pięćdziesiątkrotnie przeciętne miesięczne wynagrodzenie w Polsce w tamtejszym czasie (zob. paragraf 47 powyżej). Kwota ta była niewątpliwie znaczna.

62. Skarżący byli w tamtym czasie uczestnikami innych postępowań cywilnych i odpowiednie sądy ustalając koszty sądowe polegały w znacznym stopniu na założeniu, iż fakt zaangażowania w kilka postępowań sądowych mógł sam implikować konieczność uiszczania opłat sądowych. Na takich podstawach sądy dochodziły do wniosku, iż skarżący powinni byli wziąć pod uwagę potrzebę zabezpieczenia z wyprzedzeniem kwot wystarczających na opłaty sądowe (zob. paragrafy 25 i 27 powyżej).

Do tego założenia sądy dodawały hipotezy, iż zawieranie transakcji na giełdzie oraz dochody z gospodarstwa świadczyły o zdolności skarżących do ponoszenia kosztów sądowych (zob. paragrafy 25 i 27 powyżej).

63. Trybunał nie uznaje tych podstaw za przekonujące, w szczególności w zestawieniu z wagą zapewnienia osobie „skutecznego” dostępu do sądu.

Po pierwsze zauważa on, że ustalenia, które czyniły odpowiednie sądy w odniesieniu do sytuacji materialnej skarżących wydają się być oparte raczej na hipotetycznej zdolności zarabkowania niż na faktach przez nich dostarczonych. W szczególności jasno widać z przedstawionych faktów, że skarżący nie mieli możliwości dysponowania swymi funduszami, gdyż nakaz zajmujący ich najwartościowsze aktywa wciąż obowiązywał w przedmiotowym czasie (zob. paragraf 18 powyżej).

64. Prawdą jest, że zebranie i ocena materiału dowodowego należy przede wszystkim do sądów krajowych, oraz że rolą Trybunału jest ustalenie, czy sądy te podczas wykonywania swych uprawnień władczych w tej dziedzinie działały zgodnie z art. 6 § 1 (zob. paragraf 59 powyżej).

W niniejszej sprawie Trybunał zauważa, że władze sądowe odmówiły przyjęcia argumentu skarżących, że nie byli oni w stanie uiścić opłat sądo-

wych. Odpowiednie sądy twierdziły, że oświadczenie majątkowe skarżących było wątpliwe; jednak nie uzyskały one żadnego dowodu zaprzeczającego faktom, które skarżący podnosili w swym oświadczeniu majątkowym (zob. paragraf 27 powyżej). W kontekście tego Trybunał przywołuje, iż zgodnie z polskim prawem w przypadku wątpliwości co do rzeczywistej sytuacji majątkowej strony wnoszącej o zwolnienie od opłat sądowych, sąd może zarządzić sprawdzenie deklaracji (zob. paragraf 37 powyżej).

Dodatkowo Trybunał zauważa, że postulaty Rządu dotyczące podzielenia roszczenia na kilka postępowań mają spekulatywną naturę. Zakłada on bowiem, że jeśli skarżący wygraliby swoją sprawę i skutecznie zrealizowali wyrok przeciwko dłużnikom, otrzymaliby środki na dochodzenie pozostałej części ich roszczeń. Trybunał nie uważa tego argumentu za przekonujący.

65. Trybunał zauważa także, że zgodnie z polskim prawem zwolnienie od kosztów sądowych może być w każdym czasie uchylone przez sąd, jeśli podstawy jego zastosowania przestały istnieć. Umożliwienie skarżącemu prowadzenia wstępnej fazy postępowania nie powstrzymywałoby polskich sądów od pobrania opłat sądowych, jeśli na jakimś dalszym etapie postępowania sytuacja majątkowa skarżących uległaby poprawie (zob. paragraf 37 powyżej).

66. Dokonując oceny całości faktów sprawy oraz mając na uwadze ważne miejsce, jakie zajmuje prawo do sądu w społeczeństwie demokratycznym, Trybunał uznaje, że władze sądowe nie zabezpieczyły prawidłowej równowagi pomiędzy: z jednej strony, interesem Państwa w pobieraniu opłat z tytułu rozpoznawania skarg, a z drugiej strony, interesem skarżących w dochodzeniu swych roszczeń w sądach.

Wpis wymagany od skarżących z tytułu prowadzenia ich sprawy był zbyt wysoki. Spowodowało to zrezygnowanie przez nich ze skargi, a sprawa nie została rozpatrzona przez sąd. To w opinii Trybunału umniejszyło istotę prawa dostępu do sądu.

67. Z powyższych przyczyn Trybunał uznaje, że nałożenie na skarżących opłat sądowych stanowiło nieproporcjonalne ograniczenie ich prawa dostępu do sądu. Tak więc stwierdza, że miało miejsce naruszenie art. 6 § 1 Konwencji.

II. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 41 KONWENCJI

68. Art. 41 Konwencji stanowi:

„Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie”.

A. Szkoda

69. Skarżący dochodzili zadośćuczynienia 340 000 000 PLN wraz z ustawowymi odsetkami naliczonymi od 28 grudnia 2000 do dnia zapłaty.

70. Rząd podnosił, iż suma była nadmierna. Stwierdził on, iż nie istniał bezpośredni związek przyczynowy pomiędzy rzekomym naruszeniem Konwencji a dochodzonym zadośćuczynieniem.

W sumie Rząd zwrócił się do Trybunału o wydanie orzeczenia, że stwierdzenie naruszenia stanowi samo w sobie wystarczające zadośćuczynienie. Alternatywnie, zwrócił się do Trybunału o przyznanie zadośćuczynienia na podstawie jego orzecznictwa w podobnych sprawach oraz krajowych uwarunkowań gospodarczych.

71. Trybunał nie znajduje związku przyczynowego pomiędzy skarżonym naruszeniem a rzekomą szkodą majątkową. Nie może on snuć przypuszczeń o rezultacie postępowania, jeśli odbyłoby się ono w zgodności z art. 6 § 1.

72. Jednak nie uważa on, że stwierdzone naruszenie może być zrekompensovane jedynie poprzez samo stwierdzenie naruszenia. Trybunał zgadza się, że skarżący ponieśli szkodę niemajątkową. Opierając swą ocenę na zasadach słuszności i mając na względzie okoliczności sprawy, Trybunał przyznaje skarżącym łącznie 8000 EUR.

B. Koszty i wydatki

73. Skarżący domagali się również zwrotu 6700 EUR złotych z tytułu kosztów i wydatków, które ponieśli z tytułu kosztów prawnej reprezentacji w postępowaniu przed Trybunałem.

74. Rząd podnosił, że suma była nadmierna. Podkreślał, że prawnik skarżących pobierała wygórowane wynagrodzenie za swoją pracę nad sprawą. Rząd zwrócił się do Trybunału o zasądzenie, jeśli w ogóle, tylko tych kosztów i wydatków, które były poniesione rzeczywiście i konieczne oraz były rozsądne co do kwoty.

75. Odnośnie kosztów i wydatków poniesionych przez skarżących w trakcie postępowania przed Trybunałem, ustalając ich wysokość na podstawie zasad słuszności Trybunał zasądził sumę 2000 EUR przeliczoną na złote polskie po kursie z dnia realizacji wyroku, plus jakikolwiek podatek, jaki może być pobrany od tej kwoty.

C. Odsetki za zwłokę

75. Trybunał uważa, że odsetki za zwłokę w wypłacie odszkodowania powinny być ustalone zgodnie z marginalną stopą procentową Europejskiego Banku Centralnego plus trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYN TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE

1. *Uznaje*, że doszło do naruszenia art. 6 § 1 Konwencji;
2. *Uznaje*, że
 - (a) pozwane państwo ma wypłacić skarżącym wspólnie, w ciągu trzech miesięcy od dnia, kiedy wyrok stanie się prawomocny zgodnie z art. 44 § 2 Konwencji, kwotę 8000 EUR (osiem tysięcy euro) z tytułu szkody niemajątkowej i kwotę 2000 EUR (dwóch tysięcy euro) z tytułu kosztów i wydatków, które mają być przeliczone na złote polskie według kursu z dnia realizacji wyroku, plus jakikolwiek podatek, jaki może być pobrany od tej kwoty;
 - (b) zwykłe odsetki według marginalnej stopy procentowej Europejskiego Banku Centralnego plus trzy punkty procentowe będą płatne od tej sumy od wygaśnięcia powyższego trzymiesięcznego terminu do momentu zapłaty;
3. *Oddala* pozostałą część roszczenia skarżących o zadośćuczynienie.

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono pisemnie 26 lipca 2005 r., zgodnie z art. 77 § 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Michael O'BOYLE
Kancierz

Nicolas BRATZA
Przewodniczący